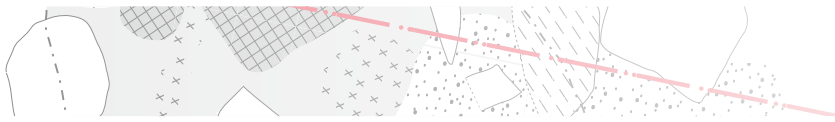

UNDERSØKELSENE PÅ MELAND

MELKØYAPROSJEKTET KULTURHISTORISKE REGISTRERINGER OG UTGRAVNINGER 2001 OG 2002
DEL 5: MELAND

Anja Roth Niemi

0,75

MELKØY

601

UNDERSØKELSER PÅ MELAND

	333
Lende, topografi og vegetasjon	335
Historisk bakgrunn og tidligere registreringer	336
Tidsrom, ledelse og arbeidsforhold	337
Målesystem og kartfesting	337
Dokumentasjon, metode og prøver	338
Forundersøkelser	338
Meland Øvre	339
Meland Nedre	340
Romlig distribusjon	349
Faser	351

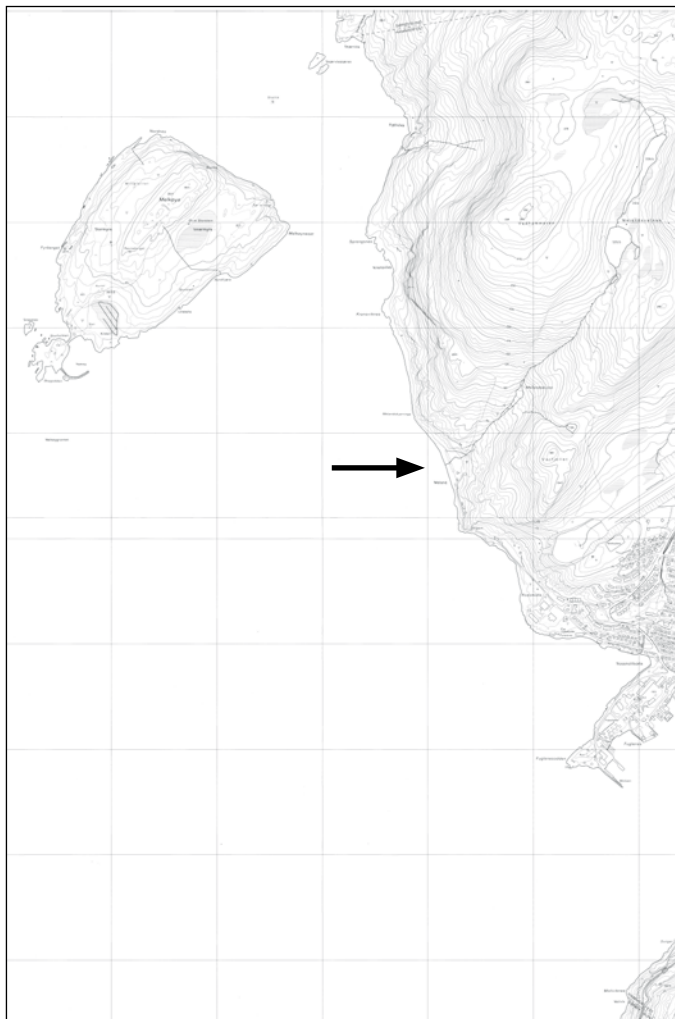

Fig. 5.1 Kart over Meland og Melkøya (GF5295-2 GF 5295-4)

Meland ligger på Kvaløya, ca 2,5km nord for Hammerfest sentrum, og ca 1,5km SSØ fra Melkøya (fig. 5.1). Før byggingen av tunnelforbindelsen til Melkøya, utgjorde Meland veienden av Rossmollgata som gikk fra Fuglenes. Bebyggelsen bestod i 2002 av åtte bolighus som alle var bebodd.

Lende, topografi og vegetasjon

Meland avgrenses i nord av fjellpartier (Melandskjerringa), og i sør av bergknauser (Stigen) som strekker seg fra havet og opp mot henholdsvis Vedhammaren og Storfjellet i øst. Før veien til Meland ble bygd gikk det en sti bratt opp fra Ytre Rossmolla over bergknausen og bratt ned til Meland, derav navnet Stigen. Gjennom den

nordre delen av Meland, Melandsdalen, renner en elv fra de to Melandsvannene som ligger bak Vedhammaren. Denne elva har gravd seg ned i løsmassene slik at den i dag renner gjennom en dyp forsenkning.

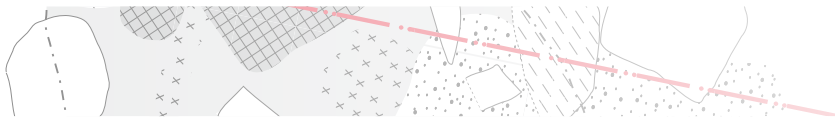
Området utgjøres av en vestvendt bred bukt med fritt utsyn mot Sørøya og Melkøya i vest og Seiland i sørøst. Mot havet består strandsonen av en slak rullesteinsstrand, og havbunnen synker gradvis utover til ca 5muh., før den knekker brått ned mot 70muh. Fra sjøen og mot øst utgjøres terrenget av en flate som stiger slakt opp mot 10-12meter, og på denne flaten finner vi bebyggelsen (fig. 5.2). Fra 12moh stiger terrenget bratt opp til ca 20moh, og her finner vi en flate som er rundt 25m bred. Terrenget her gjør to knekk, slik at vi kan snakke om to terrasser i dette øvre området av Meland: en på rundt 24moh, og en på rundt 30moh.

Vegetasjonen i området består stort sett av lyng, gress og enkelte småbusker. Lia bak bebyggelsen og Melandsdalen har tidligere vært brukt som slåttemark (fig. 5.3). Fjellsidene i øst, nord og sør består av lyngbevokst fjell og kampesteiner. Mot nord ligger områdets eneste ansamling av trær og større busker, nemlig Vedhammaren hvor man tidligere hentet brensel.

Med de bratte fjellene i nord og sør og Melandsdalen i øst, er Meland en velegnet plass for bosetting, med ly for vind fra tre himmelretninger. Ved å følge Melandsdalen opp til Melandsvannene kunne man lett komme opp til ressursene som fantes lenger inn på fjellet. Med et havnivå tilsvarende det som eksisterte ca 2500 f. Kr har det vært en lun bukt i det nordlige området ved Meland Nedre, som ga gode landingsforhold med båt og dermed la grunnlaget for å enkelt komme til og på havet for å høste av de rike ressursene rundt Melkøya.

Fig. 5.2 Meland. Sett fra nordvest.
Foto: Melkøya-prosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

MELKØYA

Historisk bakgrunn og tidligere registreringer

Melandet opptrer første gang i skriftlige kilder under utmåling i 1782. Selve boplassen på Meland var da 40x30 meter, og i tillegg kom slåttemark i Melanddalen, på Melkøya og i Fjellvika-Kranvika nord for Meland. Rundt 1850 ble det gjort skjerp i dalen etter jernmalm og kobberkis. På 1870-tallet ble det foretatt fredlysning mot fremmed bærplukking og havnegang av budskap, og mot slutten av 1800-tallet bodde 12 personer på plassen. På begynnelsen av 1900-tallet ble det satt opp rorbu for fiskere her. Fram til krigen levde man av småbåtfiske og husdyrhold, og gjenreisningen ble satt i gang rett etter krigen. Da Meland ble tilsluttet Hammerfest i 1963 bodde det 18 personer der som skattet til Sørøysund.

Området har tidligere blitt registrert for ØK i 1977. I 1954 ble det sendt inn to skifer-gjenstander som var funnet "20cm ned i jorda, og 100 meter fra havet". Det dreide seg om en 9cm lang spydspiss (Ts9316a) og et fragment av en enegga kniv (Ts9316b) (fig. 5.5-5.6). I tillegg skal det ha blitt funnet et fiskesøkke her. Funnene skriver seg sannsynligvis fra siste del av yngre steinalder.

I forbindelse med Konsekvensutredning for Kulturminner, Snøhvit LNG, ble området befart av arkeologer fra Finnmark Fylkeskommune i 1998. Det lavereliggende bebygde området ble ikke befart, mens det ble registrert fem hustuffer og ei grop på terrassen ca 24moh. Disse ble beskrevet som "runde med en diameter på omkring 2m indre mål, de er oftest svakt markert i terrenget med uklare voller". Området ble beskrevet som et klart avgrenset boplassområde fra yngre steinalder.

Fig. 5.3 Meland øvre. Utsikt mot Melkøya i nordvest.
Foto: Melkøya-prosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Fig. 5.4 Meland Øvre ligger bak tidligere bebyggelse og brakkeleir anlagt i forbindelse med bygging av tunnel til Melkøya. Foto: Melkøya-prosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Fig. 5.5 Meland. Ts9316a, løsfunn gjort i 1954.
Foto: Melkøya-prosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Fig. 5.6 Meland. Ts9316b, løsfunn gjort i 1954.
Foto: Melkøya-prosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Tidsrom, ledelse og arbeidsforhold

Utgravingene foregikk i perioden 1. - 26. juli 2002, og ble ledet av Melanie Wrigglesworth. Til sammen ble det utført 97 dagsverk på lokaliteten.

Anleggsarbeidet i forbindelse med tunnel-innslaget var allerede satt i gang på Meland da de arkeologiske undersøkelsene startet. Arbeidet var på dette tidspunktet konsentrert til de lavere nordlige områdene, det vil si i et område utenfor de registrerte tuftene på terrassen. Imidlertid ble det i de innledende registreringene påvist funn i de lavereliggende områdene, mens prøvestikk og sjaktning i det øvre området, tidligere definert som et boplassområde, gav negative resultater. Fokus ble derfor flyttet til det nedre området, slik at utgravinga kom i berøring med anleggsarbeidet. Dette området var i utgangspunktet ikke avsatt som arkeologisk undersøkelsesområde i planene ovenfor tiltakshaver. Først etter forhandlinger mellom tiltakshaver og Tromsø Museum ble det klart at utgraving kunne skje, forutsatt at undersøkelsene ble ferdigstilt på tre uker.

Den parallelle arkeologiske og anleggsmessige aktiviteten førte til kompliserte arbeidsforhold. Først og fremst ble det lagt et kraftig tidspres på gjennomføring av gravinga. I tillegg lå lokalitetene kun ca 100m fra tunnelinnslaget der det ble foretatt daglige sprengninger, noe som førte til en rekke avbrudd i arbeidet. Veien som gikk rett forbi feltet ble anvendt til transport av masser og anleggsmaskiner, noe som medførte støy og en viss fare når man oppholdt seg i området. Demonstrasjoner fra miljøaktivister førte imidlertid i en kort periode til bedre arbeidsforhold, da anleggsarbeidet stanset den tiden aktivister satt fastlenket til maskinene.

Målesystem og kartfesting

I utgangspunktet skulle undersøkelsene fokusere på terrassen på rundt 24moh. Det ble her satt ut et målesystem og fastpunkter som ble knyttet til nasjonale kartkoordinater (NGO48) (fig. 5.7 og tabell 5.1). Den 5. juli ble målesystemet utvidet til det nedre området, og det ble også satt opp et fastpunkt på en kampestein direkte nord for utgravingsfeltet.

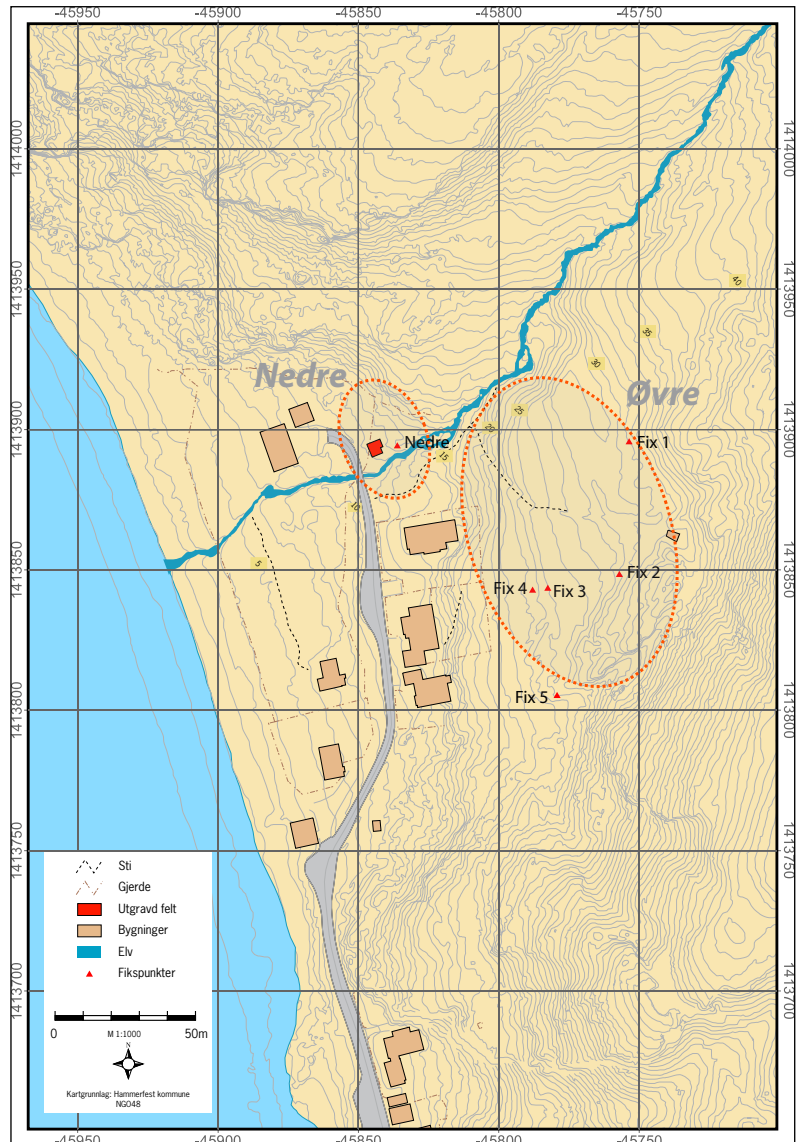
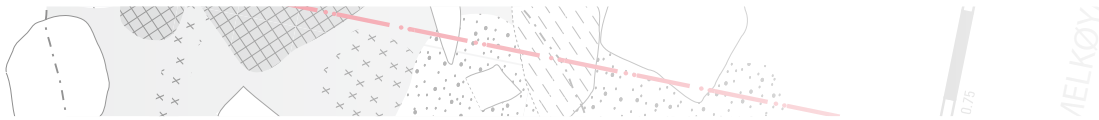

Fig. 5.7 Meland. Kart over bebyggelse og fikspunkter.
Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Den 19.07.02 skulle alle prøveruter og åpne sjakter måles inn digitalt. Da måleansvarlig ankom Meland viste det seg at hele den øvre terrasseflata var bulldosert slik at innmåling var umulig. Ettersom disse prøverutene ikke er tegnet eller innmålt manuelt og heller ikke fotografert baserer kartfesting av disse seg på oversiktfotos og beskrivelser i rapport. Enkelte av prøverutene i det nedre området ble digitalt innmålt, mens andre kun er dokumentert på lokalitetsskisse.

Tabell 5.1 Meland. 28 Nasjonale og lokale koordinater for fikspunkt på Meland

FIX	Lokal X	Lokal Y	Nord	Øst	Høyde
Fix1	323.48x	214.45y	-45753.557	1413895.72	31.0141
Fix2	365.61x	192.82y	-45757.059	1413848.48	29.8824
Fix3	360.21x	167.45y	-45782.543	1413843.60	26.3042
Fix4	358.72x	162.12y	-45788.035	1413842.89	25.6482
Fix5	396.66x	155.54y	-45779.294	1413805.36	26.1371
Nedre	292.55	137.78	-45836.21	1413894.33	12.72

Dokumentasjon, metode og prøver

Registreringen ble utført gjennom prøvestikk kombinert med sjaktning. Prøvestikkene var mellom 30x30cm til 50x50cm stor. Massene ble vertikalt tatt ut i bøttelag som ble såldet separat. Stikkene ble i hovedsak gravd i to bøttelag ned i steril grunn før de ble avskrevet som negative. Kun positive prøvestikk ble registrert på egne prøvestikk-skjema. Sjaktene ble lagt i tre av de registrerte tuftene på Meland Øvre. Torva ble fjernet manuelt, sjaktene rensset og undersøkt.

Dokumentasjonen av utgravingen fulgte dokumentasjonsstandarden for Melkøyprosjektet. Hvert mekanisk lag ble tegnet i plan og nivellert, mens det ble laget profiltegninger for sjakten og for snittet gjennom det mulige ildstedet (tegning 1-10). Det ble tatt åtte filmer med bilder fra lokaliteten, fire på svart/hvit papirfilm og firefarge diasfilm. Topp av hvert lag, samt in situ gjenstander og enkelte arbeidssituasjoner ble fotografert. To av filmene viste seg ved framkalling å være ødelagt, nemlig film 3 (dias) og film 4 (papir). De gjenværende tre diasfilmene er skannet og registrert som film 2002.20, 2002.23 og 2002.25.

Utgravingen foregikk gjennom mekanisk graving innenfor stratigrafiske enheter. Det ble gravd i 10cm mekaniske lag, som innenfor stratigrafiske lag fikk benevnelse A, B, C etc. De stratigrafiske enhetene fikk numeriske navn, fra 0 til 3. Massene ble såldet gjennom håndsåld med maskevidde 3mm.

Det ble tatt ut pollenprøver, makrofossilprøver og kullprøver fra to profiler. To av kullprøvene ble datert til 4086 ± 40 (Wk 12054) og 3726 ± 43 (Wk12055). Prøvene er tegnet inn på tegning 11b og 20b.

Funnene ble katalogisert som Ts11444.1-1816.

Forundersøkelsene

På bakgrunn av de tidligere løsfunnene og fylkeskommunens registreringer var det klart at området hadde arkeologisk interesse. Selv om det var funnet gjenstander fra yngre steinalder her, var det knyttet stor usikkerhet til karakteren til det arkeologiske materialet. Under de fylkeskommunale registreringene var det ikke gjort prøvestikk i området, slik at man ikke hadde forutsetning for å anslå mektigheten og karakteren til eventuelle kulturlag, ei heller typen strukturer man kunne forvente å finne. Denne mangelen på kjennskap til sammensetningen i det arkeologiske materialet medførte at en metodisk strategi for utgraving bare kunne utarbeides etter at registreringer og forundersøkelser var gjennomført.

Undersøkelsene på Meland ble derfor gjennomført i to faser, en forundersøkelse og deretter utgraving basert på resultatene fra denne. Som tidligere nevnt, var tid et knapphetsgode. Anleggsvirksomhet var allerede godt i gang, og risikoen ved å oppholde seg i området ble større dag for dag. Forundersøkelsene måtte derfor gjennomføres raskt, slik at en utgraving kunne settes i gang på forsvarlig vis.

Det ble derfor prioritert å få undersøkt området gjennom mange små prøvestikk over et stort område, mens sjaktning kun ble gjennomført i de registrerte tuftene som mest sannsynlig representerte forhistorisk bosetting. Alt arbeidet i forundersøkelsene ble utført manuelt. Dette arbeidet ble ferdigstilt i løpet av en uke, fra 1. juli til 8. juli. Prøvestikkene ble konsentrert til to områder; til terrassen mellom 20 og 30moh (Meland Øvre), og til en flate ca 12moh som ligger nord for bebyggelsen (Meland Nedre) (fig. 5.8). Det øvrige området på Meland var enten bebygget eller allerede ødelagt gjennom anleggsvirksomhet slik at arkeologiske undersøkelser ikke var mulige.

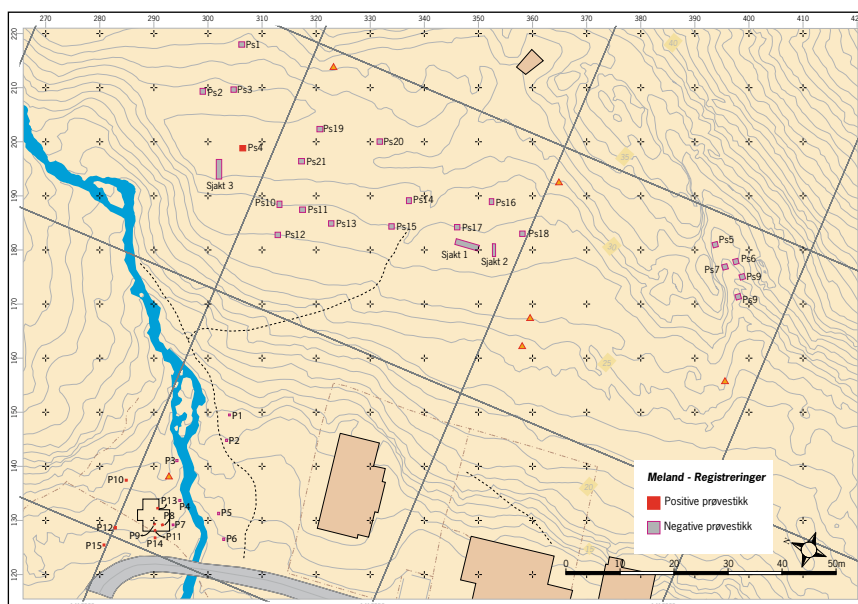

Fig 5.8 Meland. Prøvestikk på Meland Øvre og utgravd lokalitet på Meland Nedre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Fig. 5.9 Meland. Rester etter nyere tids bygning på Meland Øvre. Foto: Melkøyaprojektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Meland Øvre

Det var i utgangspunktet knyttet størst forventninger til det øvre området da høyden over havet tilsa at eventuelle funn her kunne ha en tidlig datering. De registrerte tuftene ble nøye vurdert i forhold til om de kunne representere automatisk fredete kulturspor. Med utgangspunkt i form, synlige konstruksjonsdetaljer og funnmateriale var det liten tvil om at de fleste var moderne strukturer (fig. 5.9). Det ble likevel besluttet å gjennomføre mindre prøvegraving basert på sjaktning i tre tuftelignende strukturer.

Sjakt 1: En 5x1m stor sjakt ble åpnet i en rektangulær fordypning med voller sør på terrassen, ca 28moh. Tufta var registrert som F81 av Finnmark Fylkeskommune. Torva var mellom 15 og 30cm tykk, over et lag bestående av rullestein i blandet sand og vitringsmateriale. Det ble ikke påvist skjorbrent stein, trekull eller andre kulturspor, og registreringen ble derfor avskrevet.

Sjakt 2: Det ble lagt en 1x0.5m stor sjakt gjennom den østre halvdel av en mindre sirkulær fordypning sør for sjakt 1, registrert som F82. Under et 15-20cm tykt torvlag besto massene av rullestein blandet med grov sand og vitringsmateriale, med spredte trekullsbitar og flekker med leire.

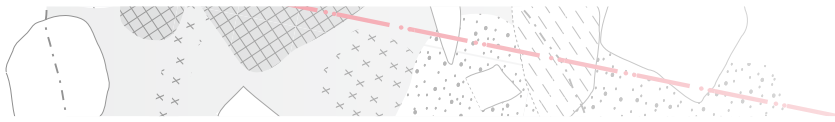
Sjakt 3: En 5x1m sjakt ble åpnet i øst-vest retning gjennom den nordligste av de registrerte tuftene, F76. Tufta var rektangulær og lå i skrånende terreng. Under 15-20cm

med torv ble det dokumentert grove rullesteinsmasser blandet med sand.

På bakgrunn av fraværet av gjenstander, kulturlag og skjorbrent stein virket det lite trolig at registreringene representerte aktiviteter som kommer inn under Kulturminneloven. Imidlertid framsto strukturene som relativt tydelige forsenkninger på overflata. Fra historiske kilder vet vi at dette området ble brukt som slåttemark og at man har drevet med husdyrhold. Det er derfor rimelig å anta at strukturene var rester etter bygninger som uthus, skjåer for sauer og løer. En slik skjå stod i 2002 fremdeles i helt sørøst på terrassen, mens rester etter en annen skjå kunne sees i forkant av denne.

I tillegg til sjaktene ble det gjort til sammen 16 prøvestikk på terrasseflaten og fem prøvestikk på en mindre flate mellom to bergnabber helt i sør på flaten. Kun i prøvestikk 4 ble det gjort funn, et kjernefragment som befant seg i podsollaget, ca 5cm under torva. Prøvestykket ligger nord på Meland Øvre, i en forsenkning bak den egentlige terrassekanten. Forsenkningen preges av å være påvirket av smeltevann og bevegelser i jordmassene må påregnes å ha skjedd. På bakgrunn av dette, samt at det ikke ble gjort øvrige funn i området, ble funnkonteksten regnet som så pass usikker at videre undersøkelser av området ikke ble prioritert.

Den generelle stratigrafien på Meland Øvre bestod av

MELKØY

torv med tykkelse på mellom 15 og 20cm. I forsøkningsen rundt prøvestikk 4 ble torva fulgt av et 15-20cm tykt lag podsol, deretter rullestein og vitringsmateriale iblandet gråbrun sand ned til 70cm dybde. I det øvrige området traff man direkte på rullesteinslaget under torva uten podsol.

Meland Nedre

Det ble tatt til sammen 15 prøvestikk på Meland Nedre. Prøvestikk 1, 2, 5 og 6 ble tatt på sørsiden av elva, mens de resterende ble tatt på nordsiden. Prøvestikkene hadde en størrelse fra 35x35cm til 50x50cm.

Alle prøvestikkene sør for elva var negative. Under 20cm med torv besto massene av rullestein blandet med grus og sand til ca 50cm dybde. Prøvestikk 3, 4 og 7 rett nord for elva var også negative, med tilsvarende stratigrafi. Til tross for at prøvestikk 5 og 6 ble lagt til utkanten av en flate som var forstyrret av moderne aktivitet ble det observert omrodede masser også her. I vest og nordøst av området ble det også dokumentert moderne funn som glass og spiker. Man kan anta at elva opp gjennom tida har skiftet leie og størrelse slik at eventuelle bosetningsspor kan ha blitt forstyrret her.

Prøvestikk 8, 9, 11, 13 og 14 ble lagt på en flate ca 5m nord for bekken, alle med positivt resultat (fig. 5.11). I prøvestikk 8 ble det funnet en spydspiss i grønn skifer (Ts11444.12), mens i prøvestikk 9 lå en skifergjenstand tolket som et mulig anheng (Ts11444.20). I prøvestikk 14 fant man et emne til en overflateretusjert spiss (Ts11444.40). For øvrig bestod funnmaterialet av avslag av hvit og gråsvart kvartsitt, flint og noe skifer. Funnene ble gjort i et 15 cm tykt lag bestående av grå sand under torva. Funnene fordelte seg vertikalt i hele dette laget, fra rett under torva til overkant av rullesteinslaget under. Noe trekull ble dessuten dokumentert i lag av rullestein iblandet grus og sand i laget under sandlaget i prøvestikk 13 og 14.

Prøvestikk 10, 12 og 15 ble lagt nord for denne flaten, inntil anleggsveien som gikk østover fra hovedveien. I disse ble det funnet avslag av chert, kvartsitt og kvarts i et 15cm tykt lag bestående av grå sand.

De positive prøvestikkene ble antatt å representere et aktivitetsområde eller en boplass fra sein yngre steinalder eller tidlig metalltid, og området fikk benevnelsen Meland Nedre, Lokalitet 1. Lokaliteten var avgrenset av elva i sør, veien i vest, anleggsveien i nord og en stor

Fig. 5.10 Meland. Lokaliteten Meland Nedre ligger på oversiden av veien, til venstre for elva og nedenfor kampesteinen midt i bildet. Anleggsarbeidet er godt i gang på dette tidspunktet. Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

steinblokk i øst. På grunn av anleggsveien var det umulig å si om lokaliteten opprinnelig hadde strukket seg lenger mot nord.

for nedvasking fra laget ovenfor. Sandlaget ble derfor antatt å representere den egentlige aktivitetsflaten.

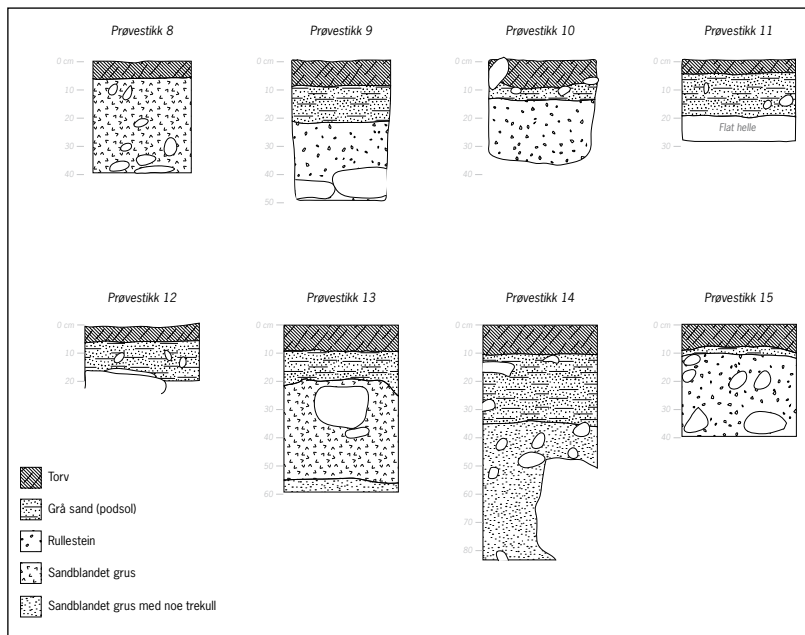

Fig. 5.11 Meland. Profiler fra positive prøvestikk Meland Nedre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Alle funnene i prøvestikkene opptrådte i sandlaget direkte under torva eller i de øverste 10cm av laget under, i bøttelag 1-3. Unntaket er prøvestikk 14, der funn ble påtruffet i bøttelag 2, 3, 5 og 6, det vil si ned til 35cm dybde under torva, hvorav de nederste 25cm ligger i rullesteinslaget. Det ble ikke funnet trekull eller annet organisk materiale i sandlaget, men noe skjørbrønt stein ble dokumentert. Noe trekull ble påtruffet i laget under som besto av rullestein og grus. Fraværet av gjenstander i de nedre delene av rullesteinslaget gjorde at det var nærliggende å anta at trekullforekomstene og de få gjenstandene var resultat av utvaskingsprosesser, der det permeable rullesteinslaget hadde gitt gode forhold

På bakgrunn av de positive prøvestikkene og kvaliteten på funnene ble det avgjort å legge en sjakt gjennom det som ble antatt å være den sentrale aktivitetsflaten. Formålet var å få en bedre forståelse av mektighet og sammensetning av kulturlagene som kunne danne basis for en utgravingsstrategi. Det ble satt ut et rutenett basert på koordinatsystemet som var satt opp i Meland Øvre. Rutenettet ble således anlagt med X stigende mot SØ og Y stigende mot NØ. Sjakta var 4x1m stor, og omfattet 290x/128-131y. Massene ble tatt ut i mekaniske lag i løpet av fem dager, der de to første lagene var 5cm tykke, mens det på grunn av tidspress deretter ble gravd 10cm lag. Totalt ble det gravd sju mekaniske lag.

I likhet med de positive prøvestikkene, ble de første funnene i sjakta påtruffet rett under torva, i podsol-laget (fig. 5.12). Materialet bestod hovedsakelig av avslag i kvartsitt. I mekanisk lag 3 dukket det opp noen flekker med trekull, og i en av disse, i 290x/130y NØ, fant man en støvelformet skiferkniv (Ts11444.1263). I mekanisk lag 4 i det nordøstre hjørnet av sjakta (290x/131y NV og NØ) traff man på et lag med mye trekull og aske, der det også ble funnet en flatehugd spiss i svart kvartsitt (Ts 11444.1454). Under sandlaget kom det fram rullesteiner av varierende størrelse. Disse lå relativt løst, og en liten andel var skjørbrønt. Mellom steinene var mørk sand. Noe rød oker ble funnet, blant annet på enkelte steiner. Rullesteinslaget ble fulgt til ca 60cm dybde, til steril grunn. De fleste funnene ble påtruffet i de øverste 30cm av sjakta, i mekanisk lag 1-4.

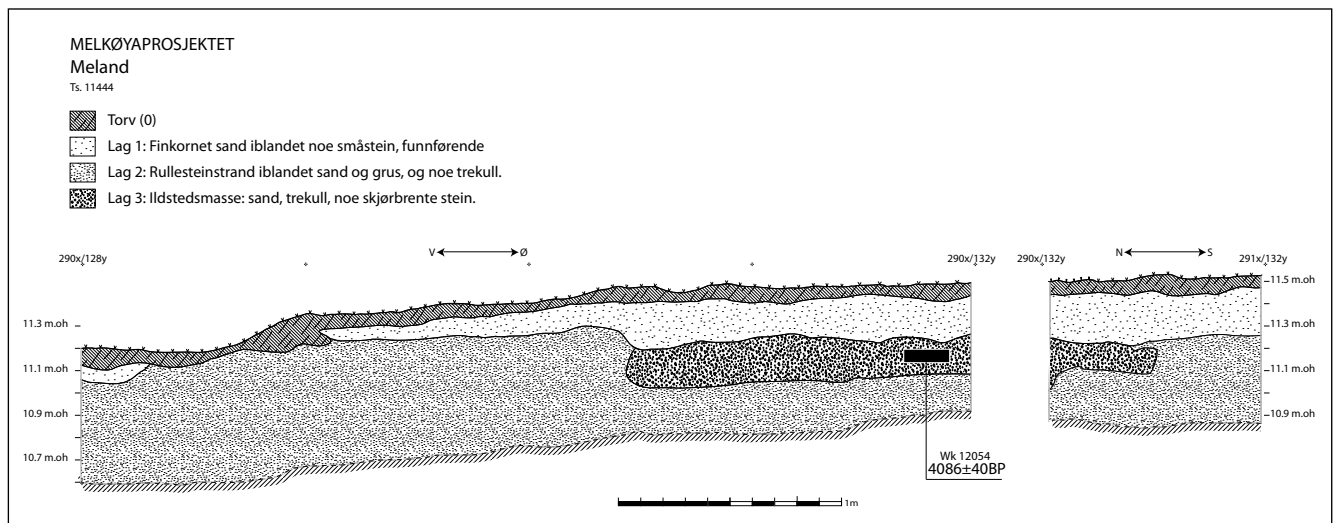

Fig. 5.12 Meland. Profiltegnning av sjakta anlagt på Meland Nedre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

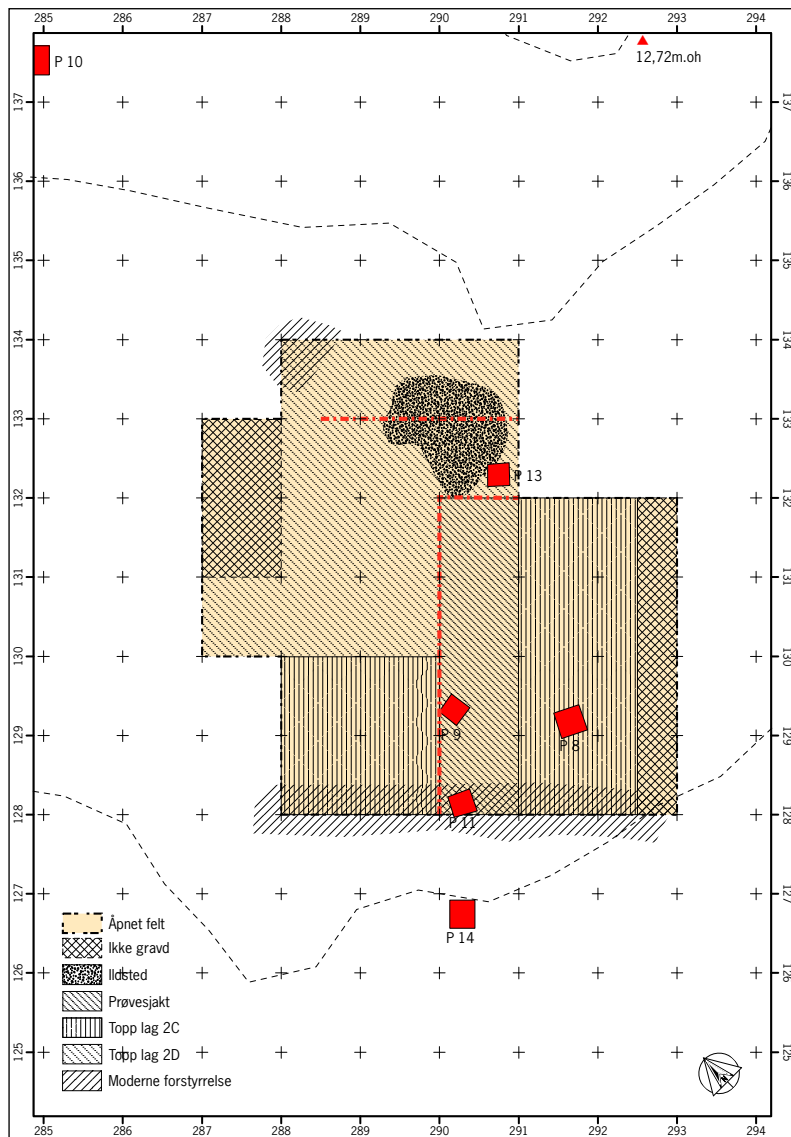

Fig. 5.13 Meland. Graveomfang og lokalisering av prøvestikk på Meland Nedre.
Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Utgraving av Meland Nedre

På bakgrunn av informasjonen fra sjakta og prøvestikkene ble det lagt opp til utgraving av et større område på Meland Nedre. Et viktig premiss for utgravingen var at den ble gjennomført på fastsatt tid. Tre uker stod til rådighet før anleggsarbeidet kom så langt at utgraving ikke lenger ville være mulig.

Et vesentlig mål for utgravingen var å klarlegge hvilken type lokalitet man hadde med å gjøre. Ut fra forekomstene av skjørbrent stein og trekull var det klart at det dreide seg om et opphold av noe mer varig karakter. Likevel hadde man ikke så langt klart å identifisere egentlige strukturer som ildsteder, stolpehull eller boligkonstruksjoner. Åpning av et større område kunne kanskje tilveiebringe slike strukturer. Særlig ville man prøve å klarlegge utbredelsen av trekullaget i det NØ hjørnet av sjakta for muligens å kunne identifisere et ildsted, men også for å få gode kontekster for trekulldateringer.

En faglig målsetting var å flategrave mest mulig av aktivitetsflaten slik at romlige aktivitetsanalyser av materialet og eventuelle strukturer kunne gjennomføres. Skjørbrente stein skulle kvantifiseres for om mulig kunne anvendes i analyser av lokalitetens karakter og varighet.

Gress og torv ble fjernet manuelt på et område som omfattet 288-293x/128-132y slik at man fikk toppen av sandlaget under fram i dagen. Dette ble deretter utgravd. Under utgraving av dette området viste det seg at området ikke omfattet hele utbredelsen av trekullaget. Feltet ble derfor utvidet til totalt å omfatte 287-293x/128-133y (fig. 5.13). Det vil si at 28m² ble avtorvet, hvorav 25,5m² ble totalgravd. Ut fra informasjonen fra sjakta ble området gravd ut i mekaniske enheter innenfor stratigrafiske lag.

Stratigrafi

På basis av stratigrafien som ble avdekket under utgravinga av sjakta og prøvestikkene ble det skilt ut fire stratigrafiske lag som ble bekreftet under den øvrige utgravingen av lokaliteten.

Lag 0 fantes over hele lokaliteten og representerer naturlige vekstlag. Laget bestod av gressstorv som hadde en tykkelse på 10-15cm.

Lag 1 bestod av podsol: finkornet lys grå og lys brun sand iblandet noen få steiner av ulik størrelse. Laget fantes over hele lokaliteten og hadde en tykkelse på mellom 5 og 20cm. Laget var tynneste i den vestre delen av lokaliteten, men økte i tykkelse mot øst og vest for det åpne feltet (prøvestikk 14). Det kunne utskilles tre underenheter innenfor lag 1, alle dannet gjennom naturlige utvaskingsprosesser. Lagene endret gradvis farge og konsistens fra grålig finkornet sand til mer brunlig og grovere sand mot overgangen til lag 2. Utvaskingsprosessene illustreres gjennom at det kun ble påtruffet trekullrester på større steiner i overgangen til lag 2, der det har blitt fanget opp mens det for øvrig har blitt ført nedover i lag 2 under. Lag 1 var funnførende og 63 % av funnmaterialet befant seg i dette laget (fig. 5.20). Laget ble gravd i to mekaniske enheter, 1A og 1B.

Lag 2 bestod av rullestein iblandet grå sand og noe grus. Laget fantes over hele lokaliteten under lag 1 og i og under lag 3. Laget representerer naturlig rullesteinsstrand dannet etter siste istid. Enkelte spredte flekker av aske og trekull, samt noe skjørbrent stein, kunne påvises i deler av laget. Spesielt på siden av større steiner kunne man observere tynne trekullinsler.

Laget var funnførende hovedsakelig i de 10 øverste centimeterne, deretter avtok funnfrekvensen markant. 29 % av materialet befant seg i dette laget.

Fig. 5.14 Meland. Utgravningsfelt Meland Nedre, sett mot nordøst Foto: Melkøyaprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Laget ble gravd som fire mekaniske enheter, 2A, 2B, 2C og 2D.

Lag 3 tolkes som ildstedsmasser og er klart avgrenset til den østre del av lokaliteten. Laget befinner seg til dels i og over lag 2, men under lag 1. Lag 3 bestod av kompakt aske- og trekullholdig sand, grus og mindre rullestein, samt skjorbrente stein, og hadde en tykkelse på ca 20 cm. Laget inneholdt færre større trekullfragmenter, og desto mer aske og trekullpartikler. Vi antok derfor at det dreide seg om et utvasket ildsted eller utkastede ildstedsmasser. Det ble ikke påvist noen egentlig opp-bygget ildstedsstruktur i form av kantsatte steiner eller lignende. Laget ble snittet langs 133y der laget var mest konsentrert (fig. 5.16). I profilen kom det fram en mørkere kjerne bestående av en høyere andel aske enn i resten av laget mellom 290-291x. Denne kjernen ble tolket som sentrum av ildstedet, og representerer muligens en nedgraving.

Lag 3 har to dateringer, en fra en prøve tatt i

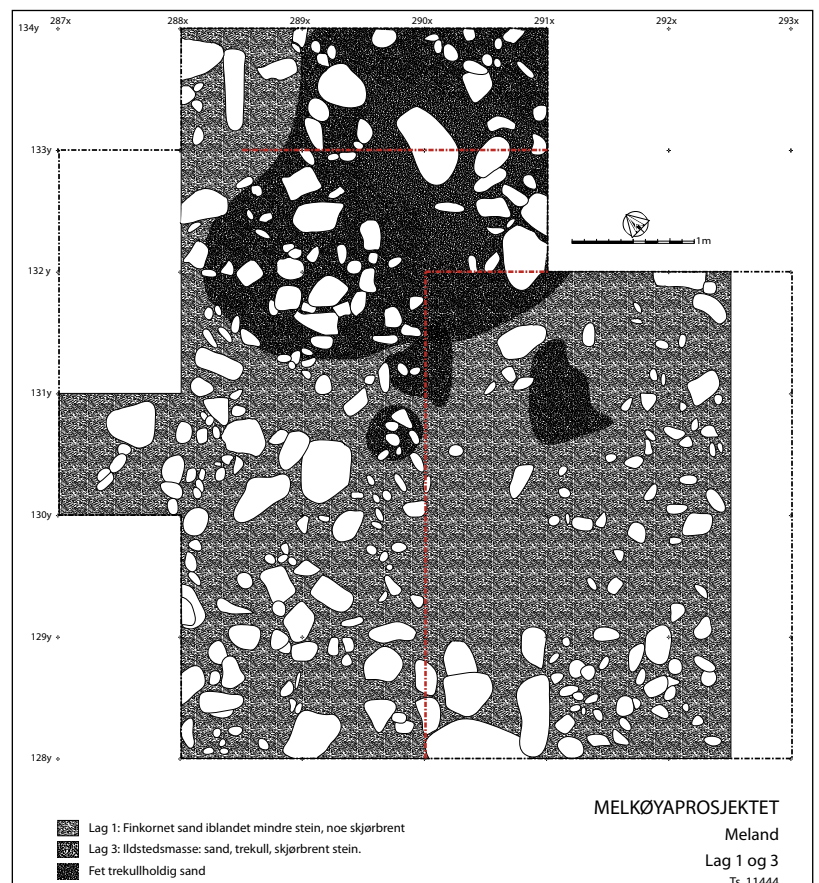

Fig. 5.15 Meland. Topp lag 1 og 3 på Meland Nedre. Grafikk: Annja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

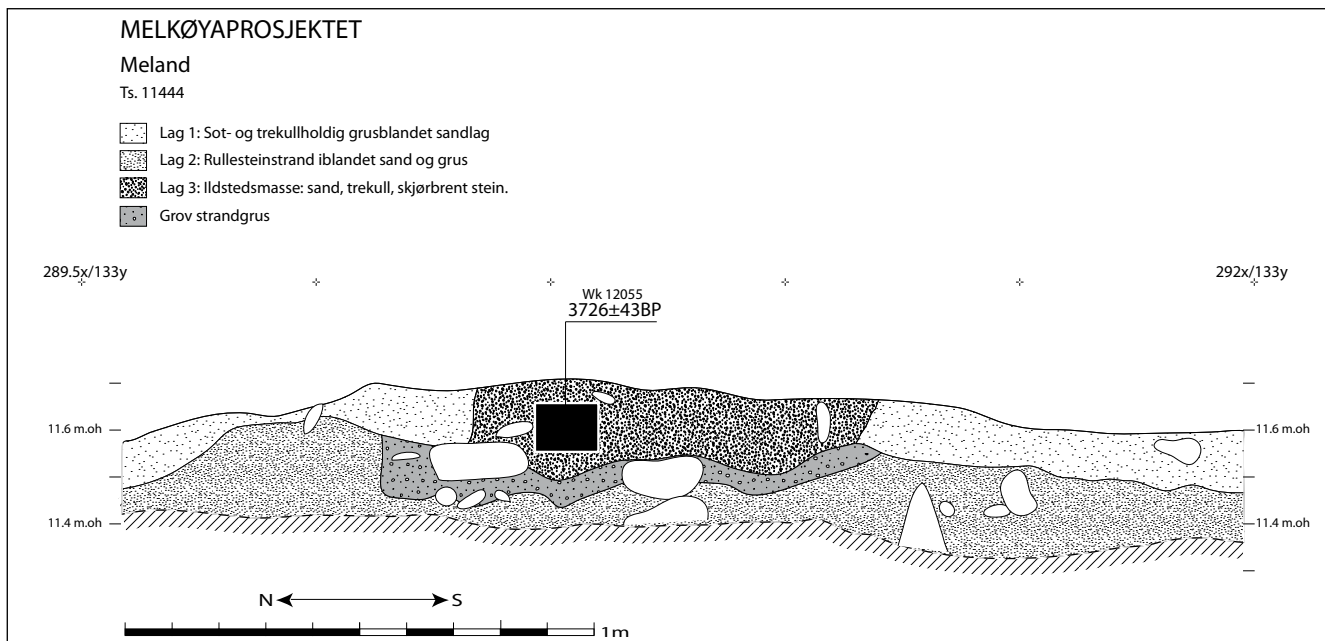
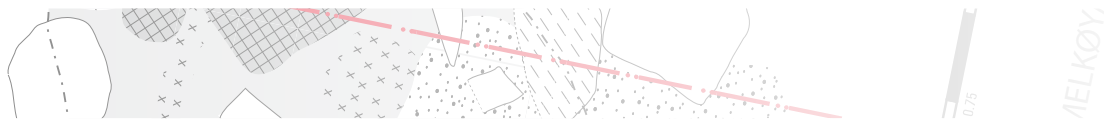

Fig 5.16 Meland. Profiltегning av snitt gjennom lag 3. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

sjakta og som ga en datering til 4086 ± 40 (Wk 12054), og en prøve tatt fra profilen gjennom lag 3 som ga en datering til 3726 ± 43 (Wk 12055). 8% av funnmaterialet befant seg i dette laget, hovedsakelig vanlige kvartsavslag. Gjenstander var nærmest fraværende i laget.

Laget ble gravd i to mekaniske lag, 3A og 3B.

Forstyrrelser

Moderne funn av spiker, glass, nylontråd og plast i de øvre 30-40cm i utkanten av utgravningsfeltet i vest og nordøst vitnet om at lokaliteten var til dels omrotet i disse områdene. Imidlertid var det ingenting som tilsa at det sentrale området av utgravingsfeltet var berørt av moderne forstyrrelser.

Sedimentenes karakter og sammensetning vitner om påvirkning av fluviale prosesser. Spesielt i den sørvestre delen av feltet tyder mengden av mindre stein og fraværet av trekull på at massene er forstyrret ved at elva gjentatte ganger har gått over sine bredder i vårløsning, og muligens også skiftet leie, slik at vannmasser har skyllet over flata. Blant annet vitner de spredte forekomstene av kullkonsentrasjonene i de nedre delene av rullesteinslaget, der det for øvrig er lite funn, om at trekull har blitt vasket ned gjennom de relativt løse steinmassene. I de øvre 30cm av sandlaget som inneholder hovedmengden av funn var det lite eller intet trekull, noe som underbygger at det har foregått utvaskingsprosesser på lokaliteten.

Funnmengden og sammensetningen i lag 2 viser at post-deposisjonelle prosesser sannsynligvis har forårsaket nedvasking av trekull fra lag 1 og 3 til lag 2. Konsentrasjonen av lag 3 på den nordøstre delen av feltet representerer trolig et opprinnelig ildsted, mens

den spredte forekomsten av trekull i lag 1 vitner om at ildstedsaktiviteter opprinnelig har påvirket ett større område, men at utvasking og andre erosjonsprosesser har ført til at disse aktivitetene nå kun er fragmentarisk gjenkjennbare. En konsentrasjon i distribusjonen av skjørbrent stein til den østre delen understøtter tolkningen av at det opprinnelige ildstedet har befundet seg her.

Funn

Hovedmengden av råstoffet utgjøres av finkornet mørk kvartsitt (58 %) og hvit kvarts (30 %) (fig. 5.22). Øvrig råstoff var skifer, grå chert, bergart samt noe flint og bergkrystall. I lag 1 var avfall etter flateretusjeringsteknikker dominerende, og utgjorde over 80 % av det samlede avslagsmaterialet, mens denne typen avslag var redusert til 50 % i lag 2 (fig. 5.17). I tillegg var rundt 40 % avslag av vanlig type og rundt 5 % mikroavslag. I lag 3 var derimot de vanlige avslagene dominerende, og flateretusjeringssavslagene utgjorde kun ca 15 % av det samlede avfallsmaterialet.

Den vanligste gjenstandstypen er kjerner i ulike råstoff, hovedsakelig kvarts og kvartsitt (tabell 5.2). Det ble også funnet slipte skiferplater med sagespor og knekkekanter, dessuten flere emner til gjenstander, både i skifer og kvartsitt. Blant gjenstandene som ble funnet, var det flere pil- og spydspisser. Den vanligste typen pilspiss er en triangulær flatehogd spiss med triangulær tange i svart/grå kvartsitt. Det ble funnet to hele spisser og deler samt emner av flere spisser av denne typen. De slipte prosjektilene var færre; lokaliteten oppviste en skiferspiss av Sunderøytype samt emner til slike spisser, i tillegg til et par slipte spyd og emner til spyd (fig. 5.24-5.26). Asbestkeramikk i form av et dekorert randskår av Kjelmøytype ble funnet (fig. 5.18, 5.24-5.26).

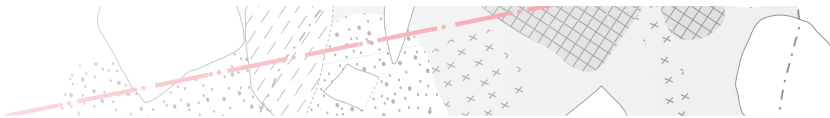

Fig. 5.17 Meland. Randskår kjelmøykeramikk (#199), "in situ". Foto: Melkøyprosjektet©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Noe råasbest ble funnet i ildstedsområdet, i til dels store biter. Få funn var vannrullet, mens noe av skiferen og bergarten var ganske vitret. Fra hele lokaliteten ble det katalogisert 189 gjenstander og 6736 avslag. Flatehuggingsteknikken ser ut til å ha vært dominerende på lokalitetene og råmaterialet utgjøres hovedsakelig av finkornet kvartsitt. Kvarts, men også skifer, ble anvendt i et visst omfang.

Fig. 5.18. Meland. Slipte skiferspisser. 1. Spyd, 2. midtfragment spyd, 3-4 pilfragmenter. Foto: Adnan Icagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet

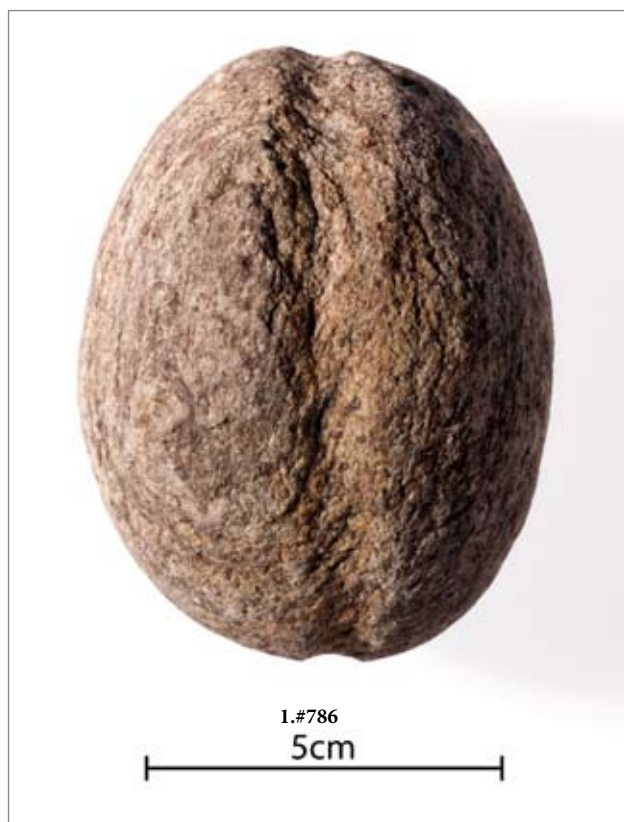

Fig. 5.19 Meland. 1. Søkke. Foto: Adnan Icagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Tabell 5.2 Funntabell Meland Nedre

11444 Meland		Kvartsitt	Kvarts	Chert	Skifer & MY*	Bergart	Bergkrystall	Flint	Andre	Sum
01.1.1	Makroflekker	2								2
01.1.2	Vanlige flekker	1	1							2
01.1.3	Mikroflekker	1								1
01.2.1	Makroavslag	13	27	1	26	17			6	90
01.2.2	Vanlige avslag	482	1071	45	267	63	1	33	9	1971
01.2.3	Mikroavslag	47	377	10	45	3	3	8		493
01.3.1.1	Avslag av slipte skifer				38				2	40
01.3.1.2	Avslag av bergart					41			1	42
01.3.2	Prepareringsavslag		16					1		17
01.3.2.2	Plattformavslag	1		2						3
01.3.2.3	Kjernefragmenter	5	2							7
01.3.3	Flateretuseringsfliser	3266	540	221	2	7	32			4068
01.3.4	Flekkelignende avslag	2	1							3
01.3.8	Andre avslag	2								2
02.3	Bipolar kjerne	1								1
02.5	Andre kjerner	9	18	2						29
02.6	Kjernefragmenter	3	8	1						12
02.7	Råstoffblokker	1	2			1				4
02.8	Råemner i myk bergart				18	1				19
04	Bergartsøsker					2				2
08.1	Eneggete kniver				1					1
08.4	Fragmenter/emner skiferkniv							1		1
10.4	Flateretusererte spisser	3								3
10.4.8	Fragmenter av flateretusererte spisser	4								4
10.4.9	Emner til flateretusererte spisser	10		1						11
10.5.1	Slipte piler				1					1
10.5.4	Emner til slippede piler				3					3
10.5.5	Hugde emner til piler				1					1
10.6.3	Slipte spyd				1					1
10.6.5	Hugde emner til spisser				1					1
10.7	Fragmenter slippede spisser				2					2
10.8	Emner til prosjektiler myk bergart							1		1
12	Skrapere	4	1							5
13	Retusererte stykker	44	2	1			1			48
16	Søkket og tyngder					1				1
17.3.1-3	Pimpstein med slipespor							8		8
17.4.3	Smykker av bergart				1					1
17.11	Halvmåneformet gjenstand	3								3
18	Keramikk							1		1
23/24	Annet							6		6
	Sum	3904	2066	284	406	130	11	75	35	6911

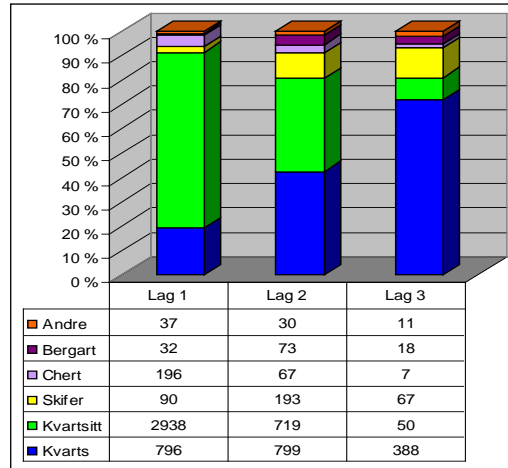

Fig. 5.20 Meland. Fordeling av råstoff etter lag.

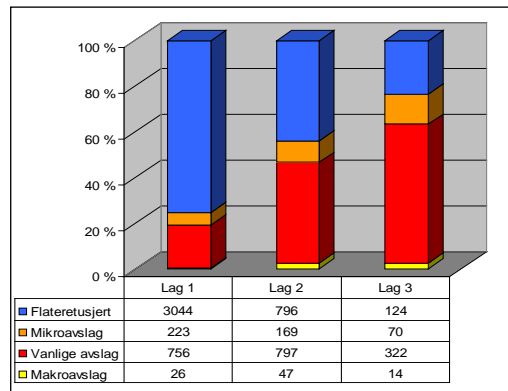

Fig. 5.21 Meland. Fordeling av avslagstyper etter lag.

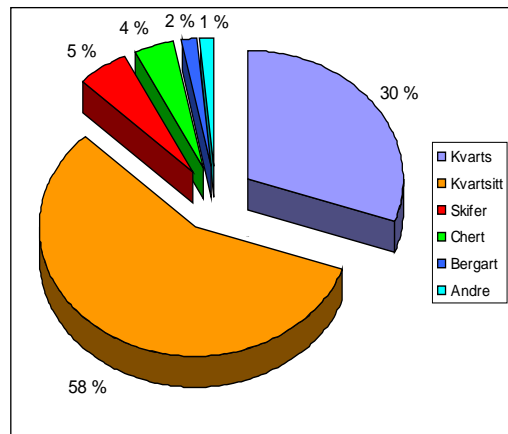

Fig. 5.22 Meland. Fordeling av total mengde råstoff på Meland Nedre.

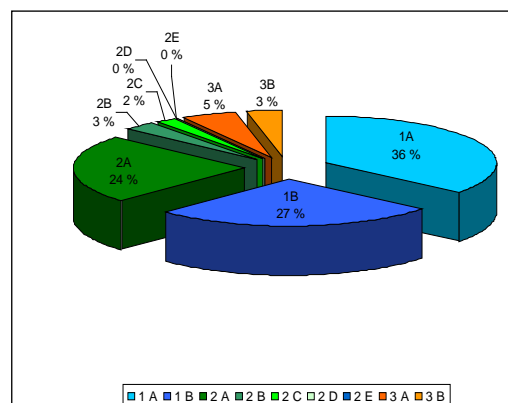

Fig. 5.23 Meland. Prosentvis fordeling av funn etter lag.

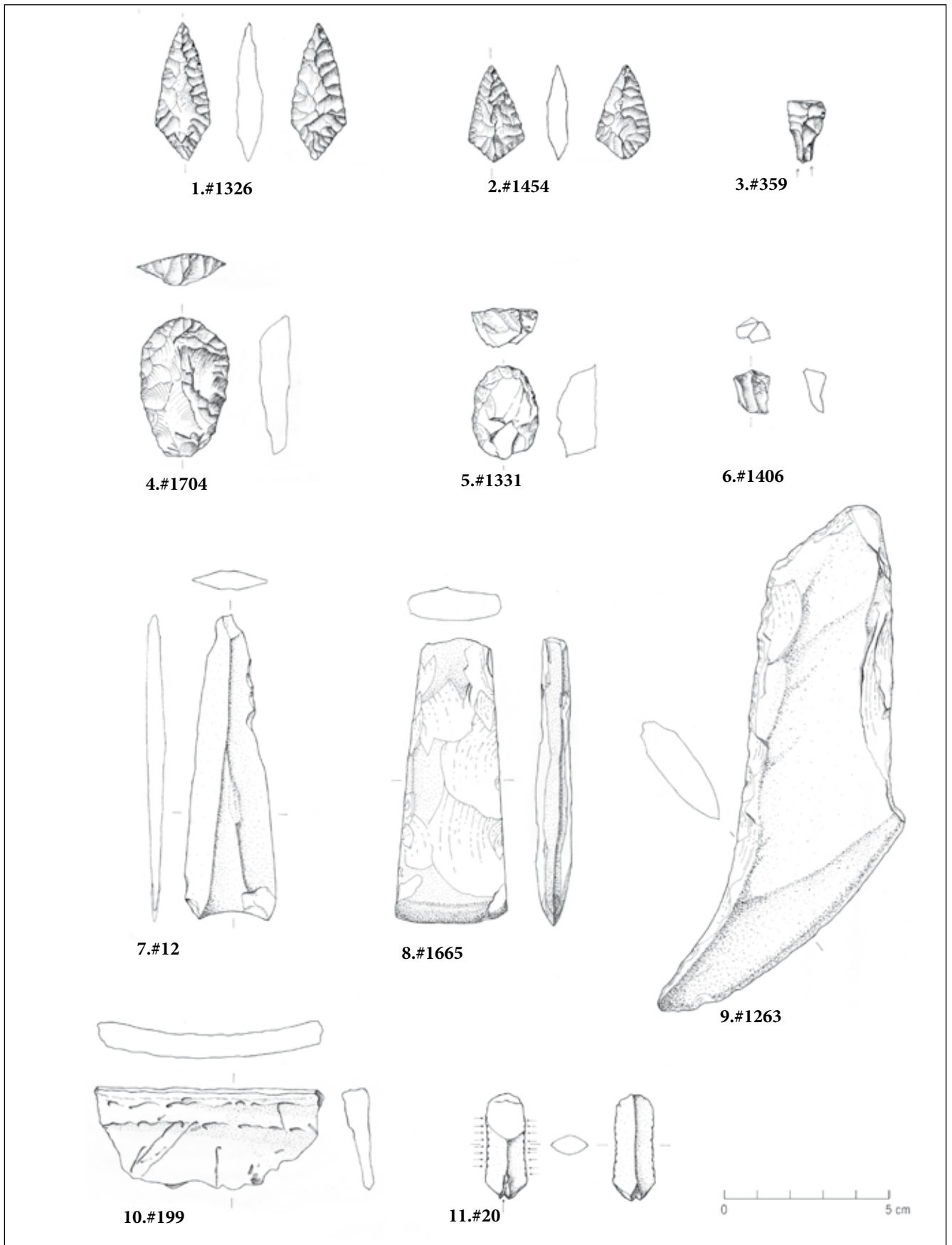
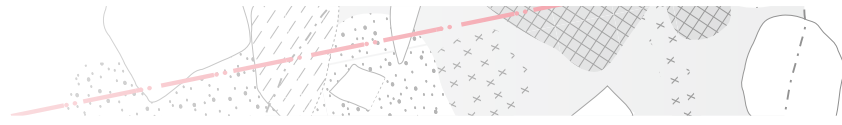

Fig. 5.24 Meland. 1-2. Flatretusjerte piler med kort triangulær tange. 3.Tangefragment flatehøgd pil, 4-5. Skiveskrapere, 6. Andre kjerner av chert, 7. Skiferspyd, 8. Firesidig rettegga bergartøks, 9. Støvleforma skiferkniv, 10. Randskår kjelmøykeramikk, 11. Mulig fragment anheng.
Tegning: Andrea L. Balbo©Tromsø Museum Universitetsmuseet

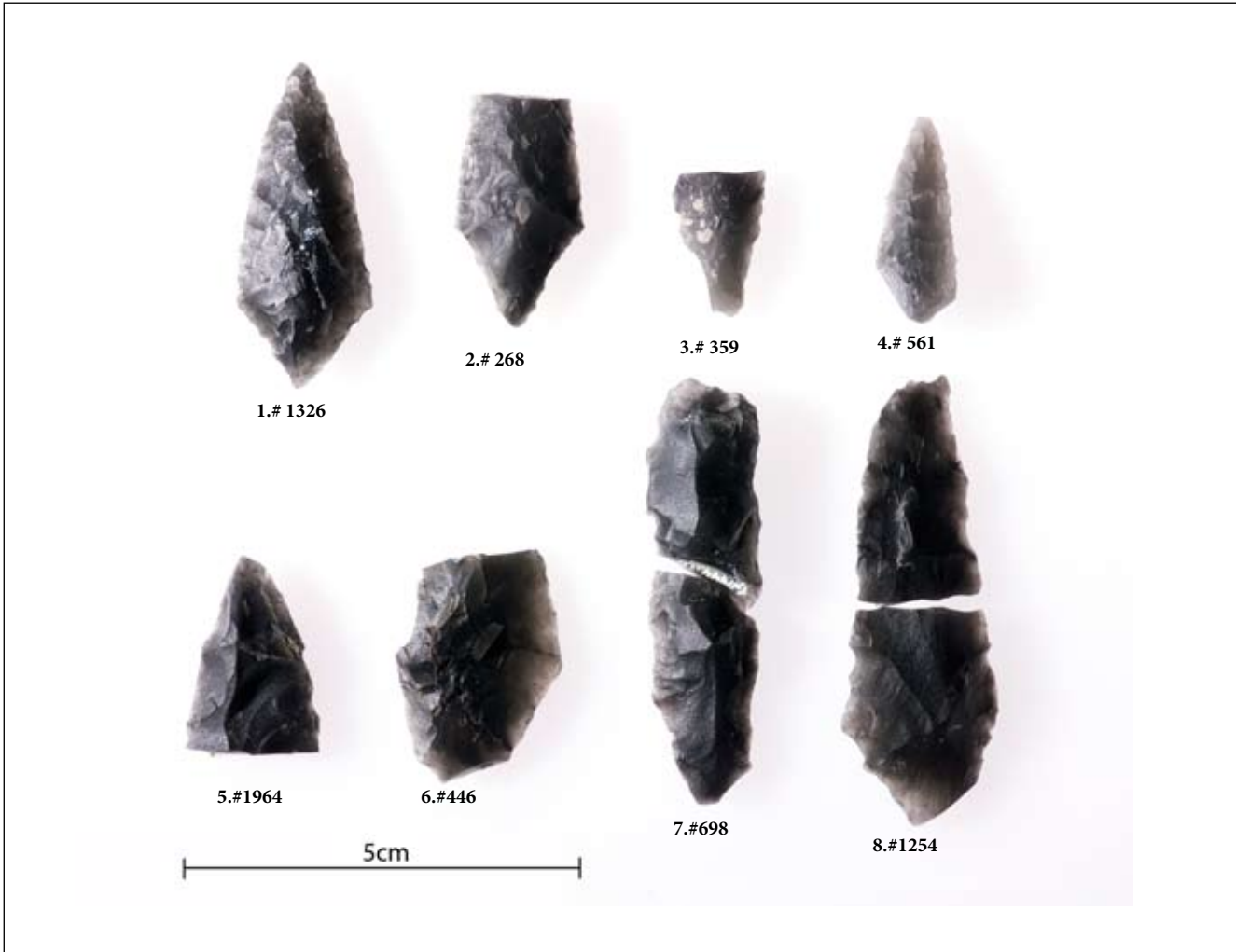
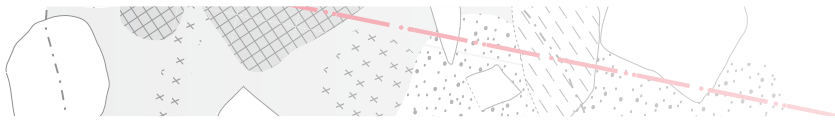

Fig. 5.25 Meland. 1. Flatehogd spisser, 2-3. Basisfragment flatehogde spisser, 4. Oddfragment flathogde spisser, 5-8. Emner flatehogde spisser.
Foto: Adnan Icgagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Fig. 5.26 Meland. 1. Skraper, 2. Mulig fragment anheng. Foto: Adnan Icgagic©Tromsø Museum Universitetsmuseet

Romlig distribusjon

En nærmere undersøkelse av distribusjon og sammen-setning av råstofftyper og avslagstyper viser at det finnes noen markante forskjeller mellom den horisontale og vertikale distribusjonen av gjenstander i de ulike lagene.

En romlig framstilling av avlagsmaterialet viser tydelig forskjeller i distribusjonen av de ulike lagene (fig. 5.27). Avfallet i lag 1 er konsentrert til en sone fra 288x/130y til 291x/132y, med en særlig konsentrasjon i rute 290x/131y. Konsentrasjonen kan også tydelig sees i lag 2, men materialet her har en langt større fordeling enn lag 1. Avlagsmaterialet er i dette laget spredt i et bredt belte i sørvest-nordøst retning. Lag 3 har derimot en meget avgrenset spredning, til et ca 2m² stort område med senter rundt 290x/132y, med avtagende funnfrekvens mot nordøst.

Flateretusjeringsavfallet opptrer helt tydelig i tilknytning til lag 1, i mindre grad til lag 2 og i svært liten grad til lag 3 (fig. 5.17). En vanlig oppfatning er at det minste materialet vil unngå sekundær deponering ved å unndra seg rengjøringsprosesser eller bortkasting, og dermed bli liggende der det ble tilvirket. Det større materialet vil gjerne bli flyttet ut av oppholdssonen til en sekundær plassering slik at det ikke er til sjenanse. Mens de minste avslagene altså må knyttes til lag 1 og dermed muligens til den opprinnelige flaten, ser det ut til at avslagene i lag 3 er generelt av større type. Avslag av vanlig størrelse er relativt langt flere i dette laget enn i lag 1. Vi finner dessuten så å si ingen gjenstander i lag 3 (tabell 5.3). Dette kan tyde på at det har foregått intensjonelle sorteringsprosesser i forbindelse med deponeringen av avslagene i dette laget.

Den samme tendensen er gjeldende for fordelingen av råstoff (fig. 5.18). Kvartsitt opptrer helt klart i tilknytning til lag 1. Kvartsitt er jo i hovedsak det råstoffet som ble anvendt for tilvirking av redskaper gjennom flateretusjeringsteknikk i denne perioden. Kvarts opptrer derimot hyppigst i lag 3. Dette reflekteres også i distribusjonskartene for de ulike råstoffene (fig. 5.28).

På bakgrunn av dette kan man muligens se en situasjon der man på oppholdsflaten utførte ulike aktiviteter i forbindelse med tilvirking av flateretusjerte gjenstander på et meget konsentrert område som førte til akkumuleringen av avfall i lag 1 (fig. 5.19). Mye av avfallstoffet fra disse aktivitetene ser ut til å ha unndratt seg sekundær deponering, og distribusjonen av dette materialet kan dermed antas å representere det opprinnelige området hvor dette arbeidet ble utført. Muligens kan de to ulike konsentrasjonene av avfallet i lag 1 representere to ulike tilvirkingsprosesser: et område for flateretusjering mot sør, og et for grovere tilvirking mot nord som resulterte i deponering av mikroavslag her.

Gjenstandsmaterialet gjenspeiler stort sett avlagsspredningen. Noen interessante variasjoner er likevel verdt å påpeke (fig. 28.5). I produksjonsområdet finner vi særlig mange emner og kjerner. Kjernene har generelt en avtagende spredning fra dette området og mot sørvest, mens ingen emner ble funnet i denne delen av feltet. Den motsatte tendensen er tilfelle med de ulike emnene: disse ser ut til å ha en avtagende frekvens fra sentrum og mot nordøst, men her ble det ikke funnet noen kjerner.

Tabell 5.3 Meland. Lagvis fordeling av gjenstandsmateriale på Meland Nedre.

	Lag 1	Lag 2	Lag 3	Sum
Kjerner	16	9	3	28
Kjernefragmenter	4	8	0	12
Råemner i myk bergart	4	6	0	10
Økser	1	1	0	2
Enegget kniv	1	0	0	1
Knivemne	0	1	0	1
Flateretusjerte spisser	15	1	1	17
Slipte piler	3	2	0	5
Slipte spyd	2	0	0	2
Skrapere	2	3	0	5
Retusjerte stykker	34	14	0	48
Søkker	0	2	0	2
Pimpstein uten slipespor	8	4	2	14
Pimpstein med slipespor	5	2	0	7
Smykker	1	0	0	1
Halvmåneformet gjenstand	3	0	0	3
Keramikk	1	0	0	1
Asbest	2	4	0	6

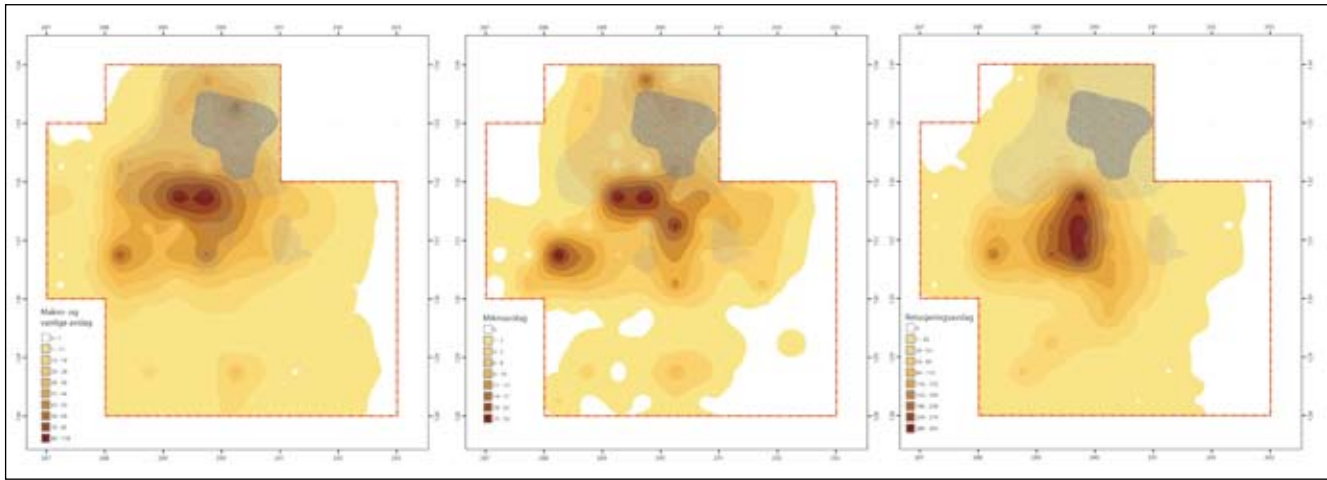
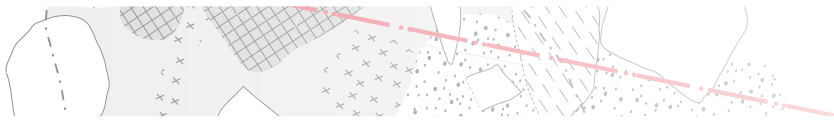

Fig. 5.27 Romlig fordeling av ulike avslagstyper på Meland Nedre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

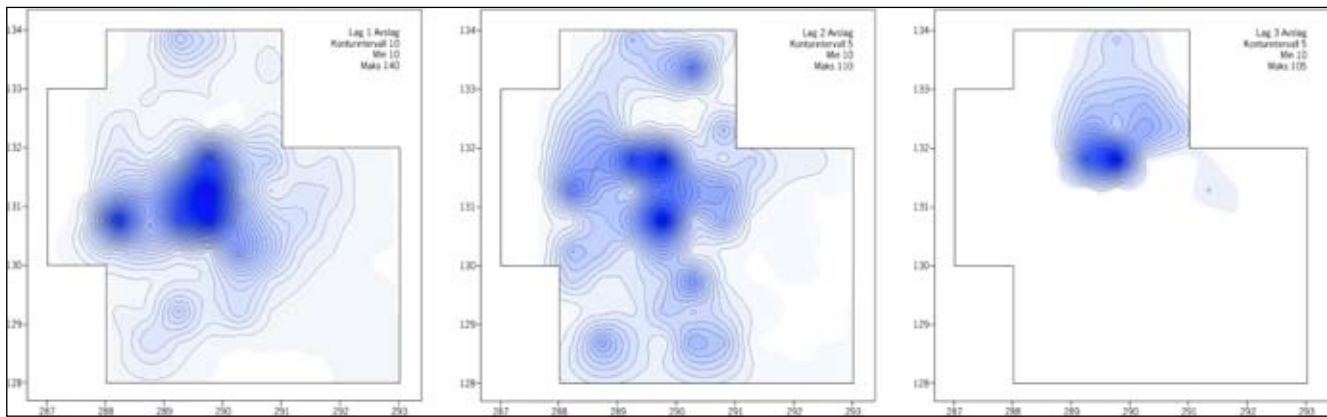

Fig. 5.28 Meland. Romlig fordeling av ulike avslag etter lag på Meland Nedre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

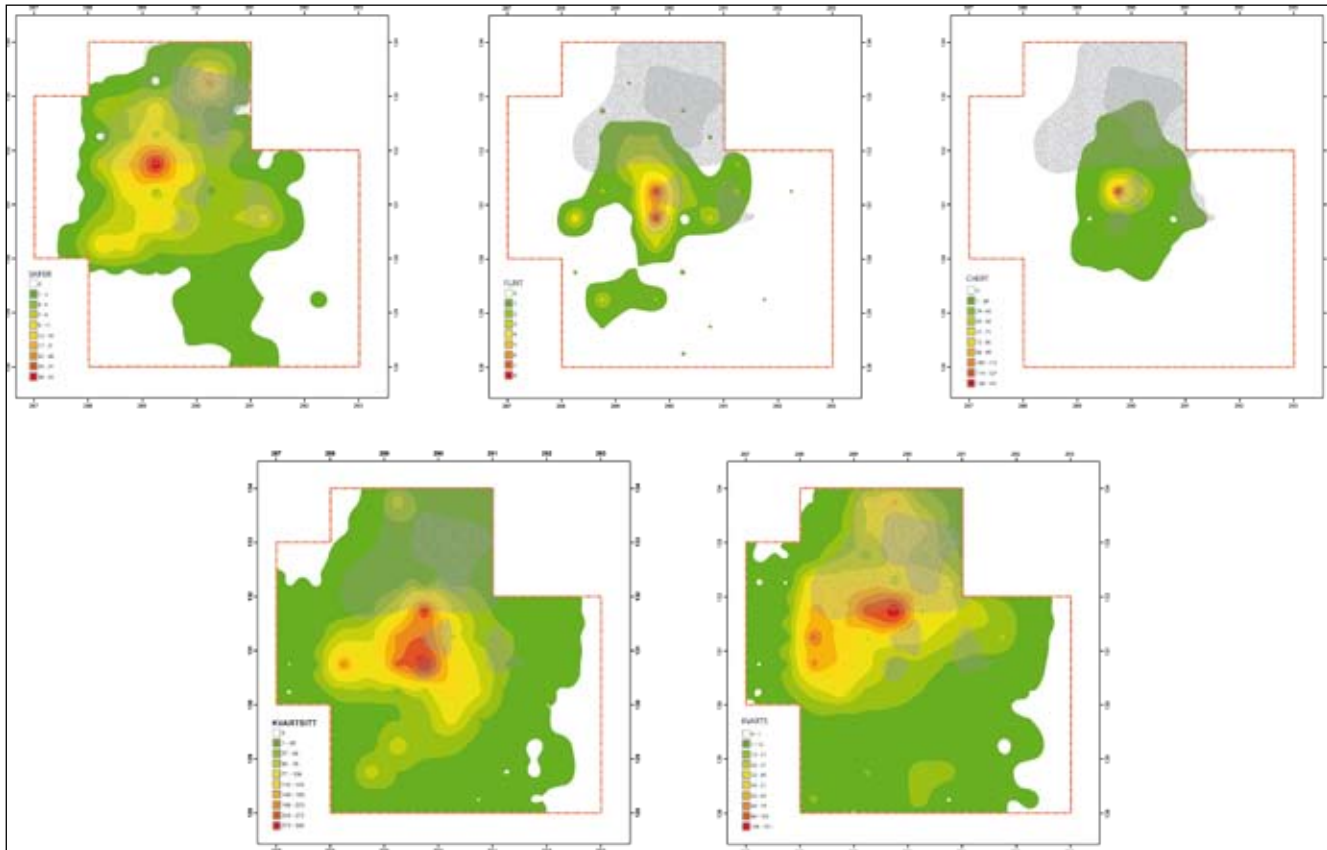

Fig. 5.29 Meland. Romlig fordeling av ulike råstoff på Meland Nedre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

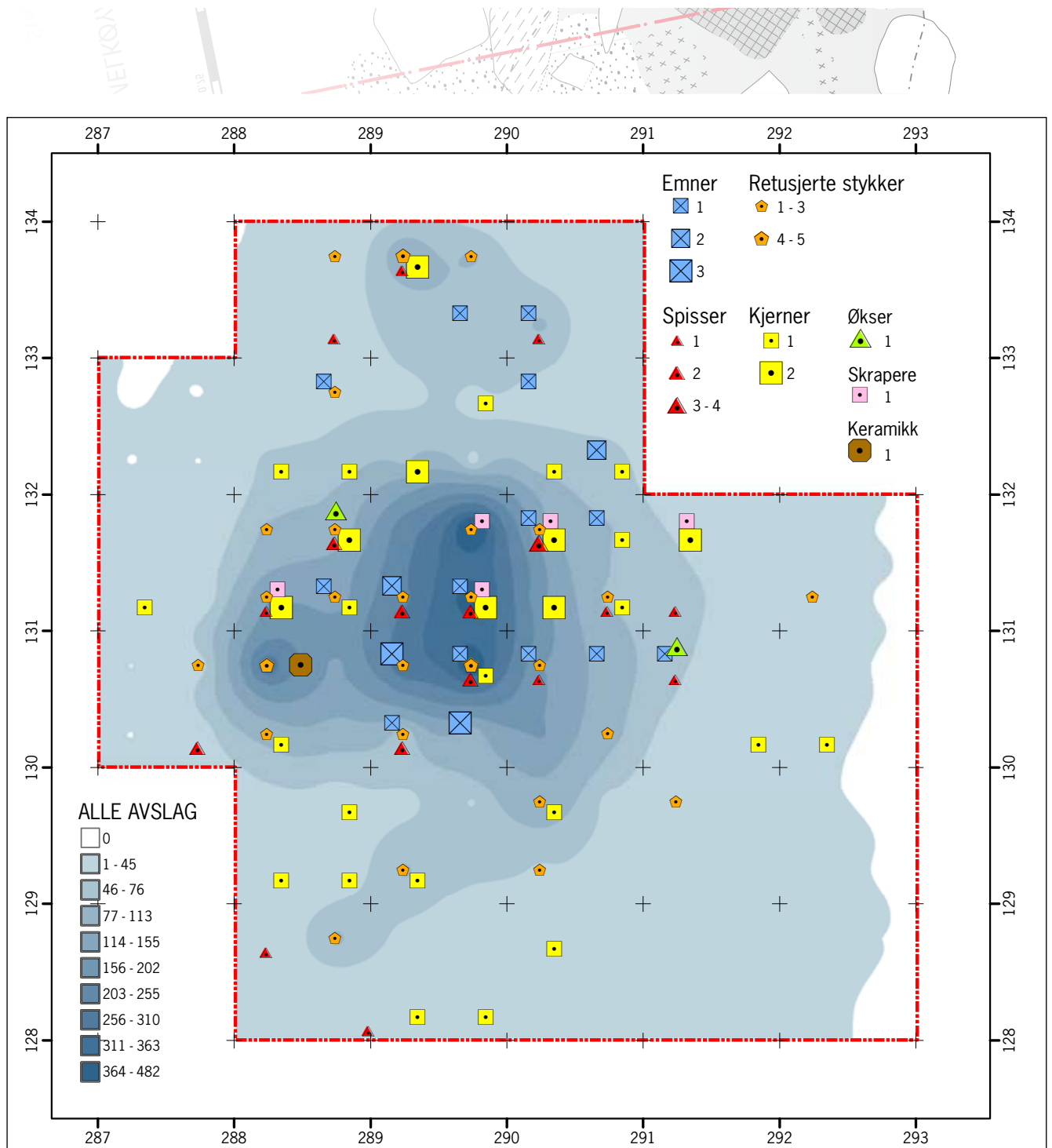

Fig. 5.30 Meland. Romlig fordeling av total mengde avslag og de viktigste gjenstandskategoriene på Meland Nedre. Grafikk: Anja Roth Niemi©Tromsø Museum Universitetsmuseet

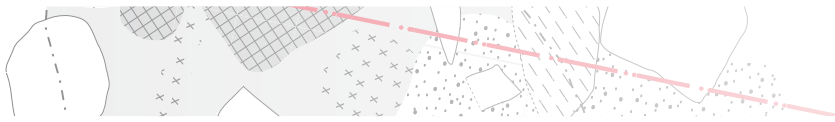
Faser

De relativt store forstyrrelsene vannmassene har påført de stratigrafiske forholdene gjør at det er noe vanskelig å utskille separate faser basert på akkumulasjon av kulturlag. Basert på materialet og dateringene kan vi imidlertid skille ut to oppholdsfaser på lokaliteten, en fase med to dateringer hjemmehørende i periode III i yngre steinalder (3000-1800 f.Kr) og en fase hjemmehørende i Kjelmøyfasen i tidlig metalltid (900 f.Kr-0).

Den første bruksfasen er datert gjennom to trekullprøver fra lag 3. Den ene prøven ble tatt fra profilen 290x/128-132y. Laget framstår her som en ca

20cm dyp nedgraving i rullesteinsmassene under (lag 2), og ble datert til 4086 ±40BP (Wk 12054). Det andre dateringen ble tatt fra profilen gjennom lag 3 som avtegnet seg som en oval konsentrasjon av trekull, aske og skjørbrønt stein i den nordøstre delen av feltet, og ble datert til 3726 ±43BP (Wk12055).

Lag 3 må oppfattes som å være dannet gjennom ildstedsrelaterte aktiviteter som har foregått mens lokaliteten var i bruk ved minst to ulike tilfeller i yngre steinalder. Det er noe vanskelig å fastslå relasjonen mellom de to forekomstene av trekull, men på bakgrunn av lagets kompaktet og de større forekomstene av skjørbrønt stein i det nordøstre området virker det

MELKØY

1:100

rimelig å anta at konsentrasjonen av lag 3 representerer et ildsted. Det ser ut til at det her er snakk om en ildstedshaug bestående av trekull, aske og skjørbrent stein. Selve senteret av ildstedshaugen viste seg ved snitting å være sterkt trekullfarget og inneholde mye skjørbrent stein, denne hadde en oval utstrekning på omtrent 1.5x1.5m. Rundt dette senteret fortsetter trekullforekomstene i et område til ytterkanten av det utgravede feltet i nordøst og til 130.5y i sørvest, der det gjenfinnes i profilveggen 290x/128-132y. I dette området er det få skjørbrente stein, og trekullet er heller ikke så konsentrert som i det nordøstre området. Dette kan indikere at laget her ikke er akkumulert gjennom direkte ildstedsrelaterte aktiviteter, men av spredning av trekull fra et ildsted i det nordøstre området. Fraværet av mye trekull og skjørbrent stein kan eventuelt forklares med at et ildsted ble tømt med jevne mellomrom, slik at bare rester av det opprinnelige ildstedet er observerbart.

Lag 3 befinner seg i og under lag 2, og disse to lagene tolkes som å utgjøre den egentlige boplassflaten for oppholdet i denne fasen. Avslagsmaterialet fra dette laget strekker seg i et belte fra nordøst til sørvest, og befinner seg i de øverste 10cm av massene.

Oppholdene i løpet av siste periode av yngre steinalder ser altså ut til å ha foregått på topp av en undergrunn bestående av noe grovere masser av kompakt grus og mindre rullestein. De spredte forekomstene av trekull og skjørbrent stein i dette laget illustrerer hvordan masser fra ildstedsaktivitetene har blitt distribuert over boplassflaten. Det ser derfor ut til at den opprinnelige overflaten som var i bruk i periode III av yngre steinalder er kraftig omrotet, og en nærmere identifisering av aktivitetsflatens utstrekning og karakter i horisontalt plan er meget vanskelig. De tidligere løsfunnene av gjenstander fra området sør for bekken viser dessuten at det har vært en mer omfattende bruk av området gjennom yngre steinalder. Moderne bebyggelse umuliggjør imidlertid en videre analyse av bruken av området gjennom denne perioden.

Den andre fasen er representert gjennom tilstedeværelsen av diagnostiserende gjenstander som asbestkeramikk, og flateretusjerte spisser med triangulær basis.

Spesifikt kan materialet plasseres innfor Kjelmøy-fasen som strekker seg fra 900-0 f.Kr (Olsen 1994:106), og som blant annet kjennetegnes av tilstedeværelsen av Kjelmøykeramikk og flatehugde spisser med kort triangulær tange, begge tilstede på Meland Nedre. Perioden kjennetegnes for øvrig av at hustuftene på kysten mer eller mindre forsvinner, og at lokalitetene er åpne flygesand- eller flatmarkssboplasser (ibid:120), slik også Meland Nedre ser ut til å ha vært. Heller ikke her ble det påvist boligstrukturer som hustufter eller teltringer.